

Nel 1927 viene alla ribalta, nella schiera dei traduttori armeni di Dante, un nome nuovo. Si tratta del Padre Aristakes Khasgantilean, il quale, all'età di 73 anni pubblica, in un numero speciale della rivista mechtarista «Geghuni», una sua versione dell'episodio del Conte Ugolino. Padre Khasgantilean vantava già una lunga attività di traduttore (Shakespeare, Manzoni, Ada Negri, Vittoria Aganoor, Giacosa, De Amicis): i 106 versi del poema dantesco che traduce, in limpido e fluido armeno moderno, ed usando l'endecasillabo (3-4-4), sono un lavoro magistrale. Purtroppo la sopraggiunta cecità impedisce al Padre Khasgantilean di continuare l'opera intrapresa.

Nel 1930 un altro mechtarista si presenta come traduttore dantesco. Si tratta di Padre Athanas Tiroyean, del quale si pubblica una versione del Paradiso.

Padre Tiroyean (1857-1926) era un monaco dai molteplici interessi culturali. Linguista, grammatico, matematico, filologo, traduttore, autore in proprio di opere teatrali, ha dato alle stampe 33 volumi, tra i quali, accanto ai lavori linguistici e filologici, spicca la traduzione, del 1911, della «Gerusalemme Liberata». La sua traduzione da Dante reca una innovazione metrica, da lui definita «endecasillabo armeno», ma che egli stesso non ha usato né sempre, né con risultati costanti. Ciò a parte, la traduzione del Padre Tiroyean è di alto valore letterario, ed in taluni momenti, per compattezza stilistica e densità linguistica, fors'anche migliore dei corrispettivi passi della traduzione Ghazikean.

L'ultimo traduttore di Dante in armeno

moderno, in ordine di tempo, è, come abbiamo ricordato, l'ex-allievo del «Moorat-Raphael» Arbun Tayean (esistono altre traduzioni ancora, per esempio quelle di un altro ex-allievo del «Moorat-Raphael», il poeta Hrač Kačarenz, ma sono tuttora inedite). Tayean, nato nel 1912, ha studiato presso i Mechitaristi a Costantinopoli nel 1919; poi, tra il 1923 e il 1927, ha frequentato il «Moorat-Raphael» di Venezia. Nel 1929 si è trasferito in Armenia, e dal 1931 al 1933 ha frequentato l'Università di Stato di Erevan. Nel 1938 ha posto mano alla traduzione della «Divina Commedia», pubblicandone via via dei brani in riviste letterarie. Nel 1947 ha dato alle stampe la sua versione dell'Inferno; nel 1952, quella del Purgatorio; nel 1959, quella del Paradiso. Tayean è anche traduttore dal francese (Balzac, Maupassant, France, Merimée), ma la sua versione dantesca costituisce il meglio della sua attività letteraria. Negli ultimi anni ha rielaborato i volumi pubblicati, e nel 1966 apparirà, ad Erevan, a chiusura delle celebrazioni dantesche, la sua nuova edizione della «Divina Commedia» tradotta in armeno moderno, in un solo volume.

* * *

Da Bagratuni a Arbun Tayean, dunque, si svolge un secolo di traduzioni armene di Dante. Quindici scrittori (dieci monaci mechtaristi di San Lazzaro, tre ex-allievi del «Moorat-Raphael», e due laici) hanno così portato il loro contributo di omaggio e di amore al genio immortale di Dante Alighieri.

* * *

ՏԱՆՔԵՐ «ՊԵՆՆԵ»-Ը

Զօն՝ իր ծննդեան 700ամեակին

Քաղցր իմ վիրգիլիս,
Լուսեղէն Տանքէ,
Հիմա քո՛յլ տըւէ
Որ ես իմ կարգին,
Զեր ձեռքէն բռնած՝
Առաջնորդեմ ձեզ
Դէպի խոր անդունդն
Հայո՛ց Դրժովքին...
Վերյուշին բացած Յիսնամայ բամբէն՝
Վերջաշարհեան մութ
Ընդերքն հրագունդին...:
Տեսէ՛ք Փոքր Ասիան, տարածուած հիմա
Դէմ ձեր ակնարկին,
Եւ քրական մը՝ «Ապրիլ Տասնըմէկ»
Նըման հըրավատ իջնող կարկուտին...
Այստեղ՝ Շառ Գըշլան,
Անյայտ մահաստա՛նն
Սուրբ անիւններուն՝ համակ իմ ցեղին...
Հոն՝ Այաշն, այստեղ՝ Մալաթիան, Տէրսիւմ,
Տէր Զօրն ու Մուսուլ,
Ոռգուած. — աւա՛ղ — շիքովն արիւնին...
Զեր աստուածային բանաստեղծ եղբօր
Մեծ Վարուժանին անիւննե՛րն ահա՛,
Զարդուած ոսկորներն ու գանկն արնաքոր...
Եւ անդամահատ մարմինը խոցուած
Սիամանթոյին...
Եւ հայ հանճարին ծաղի՛կն առաքուր
Նետուած գեղեցիկն...
Զարի՛ք ահաւոր...:

Եկո՛ւր, իմ Տանքէ,
 Քաղցր իմ Վիրգիլիոս,
 Ո՛չ, մի՛ սարսափիք,
 Ալիսի ամիսն դիտեցէ՛ք հիմա
 Սըղոցուած քեւե՛րն, տաշուած եղունգներ՝
 Հայ Վարդապետին...
 Այս գանկը փըշուր ու կացինահար՝
 Հայ Ուսուցիչին...
 Մարմինը մեղքուած
 Գեղանի հարսին...
 Եւ փետեկտրուած իրանը մաքուր՝
 Հերմինէ կոյսին...
 Փորուած աչքերով պատանին այս որբ՝
 Նետուած գետափին...:
 Տա՛նքէ, կը սարսափու,
 Կու լա՛ս, Վիրգիլիոս...
 Ու ջղաճգական ֆայլերով արդէն
 Դուք ետ կը փաշուիք...:
 Ո՛վ ֆերքոդահայր, ինչո՞ւ կը պրկես
 Ձեռքերդ սարսափով՝ ոնիրին դիմաց...
 Բաղդատէ հիմա երկու Դըժոխքներն
 Առանց ցնցուելու... ո՞րն է ահաւորն...
 Տե՛ս, հոն Եփրատն է,
 Հայ դիակներու զանգուածով եռուն...
 Այստեղ հրդեհն է
 Վարդեղէն միտով որբ մանուկներուն՝
 Երկինք բարձրացած...
 Եւ հո՛ս...

Տա՛նքէ, տո՛ւր ինձի
 Ձեռքդ ու շատ կամաց
 Անցի՛ր կամուրջէն գանկերով շինուած...
 Գլխապտոյտէդ՝ չըլլա՛յ քաւալիս
 Արեան գետին մէջ...
 Ինչո՞ւ կը տանջուիս.
 Կ'ըսես. — Ե՛տ դառնանք,
 Ո՛վ ֆերքոդուհիս,
 Իրական Դըժոխքն
 Ա՛յս է անկասկած,
 Դըժոխքն իրական, ոչ մըտացածին...: —

Ու կը տեսնեմ որ ոյժ չունիք այլեւս
 Ինձ հետ փախելու մինչեւ հանգրքուան,
 Սարսափներու այս մահաբոյր մամբէն՝
 Ուրկէ Հայն անցաւ...:
 Ոնիրի ծովէն ահա կը փախչիք,
 Սասանած՝ ցաւէն...:

Հոգեկան աչքով՝
 Կը տեսնեմ հիմա,
 Վըշտաբե՛կ Տանքէ,
 Որ խուցիդ մէջ, լուռ՝
 Արկղըդ կը բանաս
 Դողդոջ ձեռքերովդ,
 Կ'առնես ձեռագիր «Դժոխք»դ աւարտած,
 Կը գրես վըրան խոր համոզումով.
 «Պաշտելի՛ վարպետ,
 Ո՛հ, որքան քոյլ է, ո՛րքան անկատար
 Դըժոխքն իմ մտքիս, ո՛հ, բաղդատաբար
 Ցեղասպան դահին վայրագ ձեռքերով
 Շինուած իրական ու տիտանական
 Դարէ դար վառող
 Դըժոխքին դժխեմ...
 Դըժոխք անհաւոր...:

ՄԱՌԻ ԱԹՄԱՃԵԱՆ